

بررسی رابطه‌ی اعتماد اجتماعی و آمادگی برای توسعه‌ی اقتصادی

مورد مطالعه: شهر بیرجند

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۳/۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۶/۱

سیدحسن قالیبافان^۱

چکیده

اعتماد از مفاهیم کلیدی در حوزه جامعه‌شناسی و یکی از ابعاد مهم سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود و طرح اعتماد اجتماعی بیانگر توجه فزاینده به عوامل اجتماعی و نهادی در مطالعات توسعه است. مطالعاتی که عمدتاً بر مؤلفه‌های اقتصادی تأکید داشته، ولی در دهه‌های اخیر بیشتر به عوامل اجتماعی و فرهنگی توسعه معطوف گردیده است. با اهمیت یافتن اعتماد اجتماعی در جامعه معاصر به تدریج این مفهوم در نزد سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و دولت‌مردان نیز از جایگاه خاصی برخوردار شده تا جایی که سنجش اعتماد اجتماعی در قانون برنامه توسعه اقتصادی-اجتماعی کشور مورد توجه قرار گرفته است. چارچوب نظری این مقاله، رویکردی تلفیقی مشتمل بر نظریه فرهنگ‌گرایی وبر، نظریه اقتصاد نهادی و نظریه پاتنام می‌باشد که از مفاهیم عمده آنها در این تحقیق استفاده شده است. هدف این پژوهش عبارت است از سنجش میزان اعتماد اجتماعی و مؤلفه‌های آن در شهر بیرجند و تبیین ارتباط آن با اقدامات نهادی برای توسعه اقتصادی. تحقیق حاضر با رویکرد کمی، به روش پیمایشی و با ابزار پرسش‌نامه انجام شده است. با استفاده از فرمول کوکران ۴۰۰ نفر از مردم شهر بیرجند به‌عنوان نمونه انتخاب شده، سپس به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای افراد واقع در سنین بین ۱۵ تا ۶۴ سال، مورد پرسش قرار گرفتند. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که ظرفیت بسیار بالایی از اعتماد اجتماعی و رابطه‌اش با اقدامات نهادی برای توسعه اقتصادی وجود دارد و نتایج نشان می‌دهد که تمامی این روابط معنی‌دار و مستقیم بوده و بیانگر این مهم که میزان آمادگی در

جهت توسعه اقتصادی در منطقه در سطح بالایی می باشند. واژگان کلیدی: اعتماد اجتماعی، اقدامات نهادی، بیرجند، اقتصاد نهادی، سرمایه اجتماعی

مقدمه و بیان مسأله

در گذشته مطالعات توسعه عمدتاً بر مؤلفه‌های اقتصادی تأکید داشت ولی در دهه‌های اخیر توجه بیشتر به سوی عوامل اجتماعی و فرهنگی توسعه معطوف شده و این چرخش نظری (تئوریک) منجر به ورود مقولات جدیدی هم‌چون اعتماد^۱ به عرصه توسعه شده است.

طرح مقوله اعتماد به واقع رشد نوعی جهت‌گیری فرهنگ‌گرایانه در جامعه می‌باشد و به تعبیر زتومکا "مصادق چرخش از مفاهیم سخت اقتصادی به سوی مفاهیم نرم فرهنگی است" (Sztompka, 1999: 12)

مهم‌ترین مؤلفه سرمایه اجتماعی اعتماد می‌باشد، در واقع سرمایه اجتماعی به وسیله اعتماد شناخته می‌شود و رابطه دوسویه‌ای با آن دارد. از طرفی اعتماد سرمایه اجتماعی را به وجود آورده و از طرف دیگر اگر در جامعه‌ای سرمایه اجتماعی به اندازه‌ی کافی وجود داشته باشد اعتماد میان افراد تقویت می‌گردد (کلمن، ۱۳۷۷: ۸۳).

اعتماد یعنی آمادگی افراد برای این‌که در یک متن اجتماعی و در روابط اجتماعی بپذیرند که باید به دیگران اطمینان کنند و البته در مقابل دیگران نیز به همان نحو اطمینان نشان دهند.

از نظر لومان^۲ اعتماد دارای سطوح متفاوتی است که از سطح فردی گرفته تا سطح اجتماعی قابل ملاحظه است ولی همیشه دارای یک کارکرد است و آن این‌که اعتماد پیچیدگی را کاهش می‌دهد (شارع پور، ۱۳۸۵: ۱۷۳).

اعتماد عامل بسیار مهمی برای تداوم زندگی اجتماعی در دنیای پرمخاطره‌ی مدرن است و عدم توجه به آن سبب تأخیر در کارها و هزینه‌بر شدن آنها، خلل در روابط و

---

1. Trust
2. Luhman

تعاملات و باعث برور مشکلاتی در نظام اجتماعی، سلامت اجتماعی و به‌طور کلی سبب اختلال در توسعه‌ی همه جانبه می‌گردد. از این رو به نظر گیدنز^۱ اعتماد عمومی که در چارچوب روابط صحیح، عادلانه و منصفانه شکل می‌گیرد از خصلت‌های مدرنیته می‌باشد که در این شرایط در برابر مخاطره قرار می‌گیرد (گیدنز، ۱۳۷۷: ۴۱).

متفکران توسعه پیمودن راه‌های توسعه و تکامل فرهنگی و اجتماعی را بدون اعتماد اجتماعی ناهموار و دشوار می‌دانند و می‌گویند عواملی هم‌چون اعتماد، الگوهای رفتاری هستند که نتایج مهمی در بهره‌وری کلی جامعه داشته و می‌توانند تولید و کارایی را رونق بخشند (Solow, 2001: 8).

جامعه‌شناسان معاصر نیز بر اهمیت روزافزون اعتماد و نقش آن در پیشرفت جامعه تأکید دارند. آنها اعتماد و تأثیر آن بر فرایند توسعه را زیربنا و زمینه ساز اصلی پیشرفت در جوامع مدرن می‌دانند و معتقدند که هر جا سطح اعتماد اجتماعی بالا باشد مشارکت و همیاری مردم در عرصه‌های اجتماعی بیشتر و آسیب‌های اجتماعی کمتر است. وی می‌گوید: «برای ایجاد اعتماد عمومی و اجتماعی باید شرایطی فراهم کرد تا مردم بتوانند در کنار یکدیگر احساس آرامش و امنیت کنند. باید برای رفع تضادها و نابسامانی‌ها در برقراری نظم و ثبات در محیط اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامعه تلاش نمود. در واقع منظور همان اعتماد بینابین است که منجر به حس امنیت وجودی می‌شود و انسان بدون هیچ‌گونه احساس خطر و تهدیدی در شرایط امنیت قرار می‌گیرد و این‌جا اعتماد یک ارزش و سرمایه می‌باشد» (گیدنز ۱۳۷۸: ۳۵).

رویکرد موجود در این پژوهش این است که حرکت به سمت توسعه را می‌توان از منظر اعتماد نگریست. به نظر آفه^۲، اعتماد ایجاد هماهنگی اجتماعی را امکان‌پذیر می‌سازد. اگر بتوان از اعتمادی که سرچشمه‌ی همکاری است صیانت کرد و آن را فعال ساخت می‌توان کیفیت نظام اجتماعی و کارایی را افزایش داد. به اعتقاد وی افزایش اعتماد، موجب افزایش بهره‌وری، سازمان‌های خدماتی و تولیدی و مشروعیت می‌شود (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۷۸).

---

1. Giddens
2. Offe

مورد مطالعه و تحقیق، شهر بیرجند بوده که تحت تأثیر موقعیت و شرایط ویژه جغرافیایی، استقرار در حاشیه دو کویر بزرگ ایران، کمی ریزش‌های جوی و محدودیت منابع آب، بهره‌مندی اندک از مواهب طبیعی، عدم وجود زیرساخت‌های زیر بنایی و در نهایت کم توجهی مدیران عالی رتبه، از جمله‌ی توسعه نیافته‌ترین نقاط کشور است که از فرایند توسعه عقب مانده است (پاپلی یزدی و وثوقی، ۱۳۸۳: ۹۰).

اکنون در جهت مقابله با عقب‌ماندگی و آمادگی برای توسعه‌ی اقتصادی، بسترها و زمینه‌هایی لازم است که پیش شرط و مقدمه‌ی توسعه اقتصادی می‌باشد. به نظر می‌رسد این منطقه از قابلیت اعتماد اجتماعی بالایی برخوردار باشد که بتواند تسهیل کننده و تسریع کننده توسعه منطقه باشند.

از دیدگاه متفکران اقتصادی نیز فراوانی سرمایه اجتماعی به‌طور قابل ملاحظه‌ای باعث کاهش هزینه‌های داد و ستد و افزایش کارایی و کارآمدی از طریق ارتقای سطح اعتماد، هماهنگی و همکاری در همه سطوح می‌شود (Sabatini, 2006: 27).

حال سؤال اساسی این است که آیا این آمادگی برای توسعه‌ی اقتصادی را می‌توان براساس سازه اعتماد اجتماعی تبیین نمود؟ در این پژوهش با ارائه‌ی رویکردی جدید به ارتباط بین این دو پرداخته شده است.

چارچوب نظری

اعتماد، نظم و همبستگی در اندیشه‌ی متقدمان جامعه‌شناسی مانند دورکیم^۱، تونیس^۲ و وبر^۳ کلیدی‌ترین مفاهیم بوده است و اندیشمندان متأخر مانند کلمن^۴، پاتنام^۵، زتومکاء^۶، اینگلهارت^۷، گیدنز و فوکویاما^۸ نیز این مفاهیم را بررسی نموده‌اند (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۴).

-
1. Durkheim
  2. Tonnies
  3. Weber
  4. Coleman
  5. Putnam
  6. Sztompka
  7. Inglehart
  8. Fukuyama

(۱۴).

در چارچوب نظری این مقاله از رویکردی تلفیقی استفاده شده است، زیرا این رویکرد قابلیت بالایی در فهم و تحلیل پدیده‌ها دارد. این رویکرد مشتمل بر نظریه‌ی فرهنگ گرایانه‌ی وبر، نظریه‌ی اقتصاد نهادی و نظریه‌ی نهادگرایی پاتنام می‌باشد. وبر، اولین جامعه‌شناسی است که رابطه بین ارزش‌ها و توسعه را تبیین نموده و از تأثیر فرهنگ و عناصر فرهنگی در شروع و تداوم توسعه سخن گفته است و فرهنگ را در تحول جامعه جدید نقطه آغاز می‌داند. از این رو که فرانکوئیس^۱ در کتاب *سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی اصول اخلاقی* که وبر بدان پرداخته را نظریه فرهنگ گرایانه توسعه می‌داند. (فرانکوئیس، ۱۳۸۶: ۳۶)

ماکس وبر که از پیروان مکتب تاریخی آلمان است در جلب توجه به ارزش‌ها و نهادها در اقتصاد تأثیر داشته و مؤثر بر رویکرد اقتصاد نهادگرا می‌باشد به طوری که بنیان نهادگرایان اقتصادی هم چون نورث^۲ از وی تأثیر پذیرفته‌اند. نورث می‌گوید کتاب *اخلاق پروتستان و روح سرمایه‌داری* وبر بر جزء نخستین مطالعاتی است که به بررسی تأثیر باورها و ارزش‌ها بر عملکرد اقتصادی پرداخته است (North, 2005: 57).

رویکرد نهادگرایی اقتصادی، نظریه‌های متعارف و مسلط اقتصادی را به دلیل غفلت محض از ساخت‌های اجتماعی و سیاسی و تحلیل‌گرایی بیش از اندازه مورد نقد قرار می‌دهد و به نقش نیت، انگیزه‌ها، باورها و نگرش‌های ایدئولوژیک افراد در رفتار اقتصادی آنها اهمیت می‌دهد و نقش مؤسسات و نهادها را در زندگی اقتصادی مورد تأکید قرار می‌دهند (تفضلی، ۱۳۷۵: ۳۴۲).

نهادگرایان منتقد اقتصاد کلاسیک هستند، که همه چیز را در نظام بازار خلاصه می‌کند ولی اقتصاد نهادی معتقد است که نظام بازار نیز خود صرفاً یک نهاد در کنار بسیاری از نهادهای دیگر است که با آنها مناسبات متقابل دارند و نقطه اصلی تمرکز و توجه را به جای رابطه‌ی بین انسان و کالا رابطه بین انسان و انسان می‌داند و به بررسی رفتار اقتصادی در فضای فرهنگی روی می‌آورد (متوسلی، ۱۳۸۴: ۳۶۷).

1. Francois

2. North

نورث (85: 2005) می‌گوید: "نهادهای و ساختار انگیزشی که حاصل نهادهای جامعه است عامل اصلی توسعه یا عدم توسعه کشورها هستند. و واکنش‌های متفاوت کنشگران اقتصادی، بازتابی از شرایط نهادی حاکم بر جامعه می‌باشد." وی در کتاب *ظهور جهان غرب*، که در آن به بررسی اقتصاد نهادی می‌پردازد، بیان می‌دارد که نهادهای شرایط فعالیت اقتصادی در جامعه را تعیین می‌کند و از تصمیمات بهینه انسان‌ها شناخت می‌گیرند و به اصل کارایی نهادی توجه می‌کند.

در نتیجه در رویکرد اقتصاد نهادی که مفاهیم کلیدی هم‌چون گروه، شبکه اجتماعی، اعتماد و ارزش‌ها مورد توجه است و در واقع مصداق رجعت به بحث فرهنگ و نهادها می‌باشند و مبین نگاه مثبت اقتصاددانان به مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی توسعه است. این مؤلفه‌ها عامل کاهش هزینه‌های مبادلاتی در فعالیت‌های اقتصادی هستند و در این شرایط افراد آماده سرمایه‌گذاری، افزایش کارایی و اثربخشی فعالیت‌های اقتصادی می‌شوند لذا از دیدگاه رویکرد اقتصاد نهادی افراد به‌طور منطقی جهت به حداکثر رساندن که بهره‌وری در اعتماد و مشارکت سرمایه اجتماعی سرمایه‌گذاری می‌کنند. در واقع اعتماد نوعی کاتالیزور اجتماعی است که چرخ‌های تبادلات اجتماعی و اقتصادی را روان می‌کند و در صورت عدم وجود آن این تبادلات بسیار هزینه‌بر، بوروکراتیک و زمانبر خواهند بود (فیلد، ۱۳۸۶: ۳۸).

در چارچوب نظری این پژوهش از نظریه‌های وبر و نورث که رابطه فرهنگ و توسعه را تبیین می‌کنند و هم‌چنین از نظریه پاتنام استفاده شده است. وی معروف‌ترین نویسنده و مدعی سرمایه اجتماعی و اعتماد در جهان امروز می‌باشد از نظر او اعتماد به عنوان مهم‌ترین بعد سرمایه اجتماعی و ارتباط متقابل اعضای یک جامعه، منابع اصلی کنش اعضا می‌باشند. وی اعتماد را موجب افزایش ارتقای کارایی در جامعه می‌داند (شجاعی باغینی، ۱۳۸۷: ۳۳۳).

پاتنام در مطالعاتش به تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه اقتصادی پرداخته است. به همین منظور در دو مطالعه در میان ایالت‌های مختلف آمریکا در کتاب *بولینگ یک*

نفره^۱ و هم‌چنین حکومت‌های منطقه‌ای تازه تأسیس ایتالیا در شمال و جنوب در کتاب *سنت‌های مدنی و دموکراسی*^۲، تأثیر سرمایه اجتماعی در تقویت جامعه مدنی و کارآمدی دموکراسی را از سویی و رشد و توسعه اقتصادی را از سوی دیگر مورد بررسی قرار داده است. وی در تحقیقی که در ایتالیا از سال ۱۹۷۰ تا ۱۹۹۰ به مدت ۲۰ سال و با استفاده از روش تطبیقی- تاریخی انجام داده است در می‌یابد که مناطق شمالی از مناطق جنوبی پیشرفته‌ترند. وی به شاخص‌هایی چون مشارکت مدنی، برابری سیاسی، همبستگی، اعتماد و ساختارهای اجتماعی همکاری اشاره مینماید و نتیجه می‌گیرد که سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌هایش می‌تواند اختلاف مناطق را از نظر توسعه اقتصادی توضیح داده و روشن نماید (پاتنام، ۱۳۸۰: ۲۹۶).

در این پژوهش، در مورد متغیر مستقل تحقیق، یعنی اعتماد اجتماعی، از دیدگاه استفاده شده است. چنان‌چه وی در بحث اعتماد با توجه به شعاع اعتماد آن را به دو نوع اعتماد شخصی و اعتماد اجتماعی اشاره دارد و نوع دوم آن را اعتماد تعمیم یافته می‌نامد و به نظر وی این نواع اعتماد، شعاع اعتماد را از فهرست کسانی که شخصاً می‌شناسیم فراتر می‌برد و همکاری گسترده‌تر در سطح جامعه را موجب می‌گردد.

فرضیه‌های تحقیق

۱. به نظر می‌رسد بین میزان اعتماد اجتماعی و اقدامات نهادی برای توسعه اقتصادی در شهر بیرجند رابطه وجود دارد.
۲. به نظر می‌رسد اعتماد اجتماعی با مؤلفه‌های اقدامات نهادی برای توسعه اقتصادی (آمادگی برای سرمایه‌گذاری، تبادل اطلاعات، کارایی، نوآوری، کاهش هزینه‌ها و آمادگی برای پرداخت مالیات) رابطه دارد.

تعاریف نظری و عملیاتی متغیرها

متغیر اولیه: در این تحقیق "اعتماد اجتماعی" متغیر اولیه است و دلالت دارد بر انتظارات و تعهدهای اکتسابی و تأیید شده اجتماعی که افراد نسبت به یکدیگر و نسبت به سازمان‌ها و نهادهای مربوط به زندگی اجتماعی‌شان دارند (کلمن، ۱۳۷۷: ۲۹۷).
 متغیر اعتماد اجتماعی در این پژوهش، مؤلفه‌هایی چون "اعتماد به سازمان‌ها"، "اعتماد به مشاغل" و "اعتماد سیاسی" را شامل می‌گردد. اعتماد به سازمان‌ها در جامعه بسیار مهم و ضروری است؛ زیرا مشروعیت سازمانی بسته به آن است که مردم به سازمان‌ها اعتماد کنند. اعتماد به مشاغل از دیگر انواع مهم و ضروری اعتماد است که برای حفظ و تداوم زندگی جمعی ضروری است. منظور از اعتماد سیاسی اعتماد به دستگاه‌ها و نهادها و مناصبی است که به‌طور مستقیم با قدرت سیاسی ارتباط دارند؛ هم چون نیروی انتظامی، مجلس شورای اسلامی، قوه مجریه، قوه قضائیه، مسؤولان ادارات. هر یک از این مؤلفه‌ها با پرسش‌های متعددی در پرسش‌نامه سنجیده شده‌اند.
متغیر ثانویه: متغیر ثانویه‌ی این تحقیق، عبارت است از آمادگی برای توسعه‌ی اقتصادی. مؤلفه‌های این متغیر شامل موارد زیر است:

آمادگی برای سرمایه‌گذاری: سرمایه‌گذاری یعنی به تعویق انداختن مصرف فعلی برای دستیابی به امکان مصرف بیشتر در آینده (ستاری فر، ۱۳۷۴: ۶۸). در این تحقیق این مؤلفه با موارد زیر سنجیده می‌شود: "میزان رضایت از خدمات‌دهی بانک‌ها"، "باور به پس‌انداز در بانک‌ها"، "اعتماد به قرعه‌کشی بانک‌ها"، "میزان امنیت برای سرمایه‌گذاری"، "میزان استفاده از دسته چک در معاملات".

آمادگی برای کارایی و بهره‌وری: بهره‌وری، از شاخص‌های کلیدی اقتصادی است بهره‌وری را نسبت برون داد به درون داد می‌گویند که با سنجش‌هایی چون "میزان تناسب بین حجم و ساعت کار" و "وجود نیروهای متخصص و منابع انسانی در شهر" سنجیده می‌شود.

تبادل اطلاعات: در رویکرد اقتصاد نهادی، نهادها، سرمایه اجتماعی و اعتماد، ساز و کارهای رسمی برای کاهش هزینه‌های اجتماعی و تأمین اطلاعات می‌باشند که باعث

انتشار بهتر اطلاعات می‌گردد (تونکیس و همس، ۱۳۸۷: ۱۱۰). سنجش‌های این متغیر عبارت است از "میزان اطلاعات اقتصادی افراد جهت جلوگیری از ورشکستگی"، "میزان اطلاعات مدیران شهر در جهت فعالیت اقتصادی".

نوآوری و ابداعات و کارآفرینی: عبارتست از قدرت ایجاد اندیشه نو و درخشش یک اندیشه که به بهبود فرایندها منجر می‌گردد (احمدپور داریانی، ۱۳۸۰: ۲۷). و سنجش-های آن شامل موارد زیر است "میزان ارج نهادن به مخترعان"، "میزان کاهش بیکاری به‌وسیله ابداعات"، و "تأثیر ابداعات در از بین بردن ناامیدی" سنجیده می‌گردد. کاهش هزینه معاملات: اعتماد، قدرت عمل کردن را تسهیل می‌کند و هزینه مذاکرات و مبادلات اجتماعی را به حداقل می‌رساند و در توسعه طرح‌های اجتماعی و اقتصادی نقش تعیین کننده‌ای داشته و مقدمه حیات اجتماعی است. هزینه فوق عبارت است از کل هزینه‌های آشکار و پنهان اقتصادی و غیراقتصادی که در معاملات علاوه بر هزینه-های مندرج در قراردادها با مبالغ توافق شده بر طرفین معامله تحمیل می‌شود. هزینه مبادله در نبود سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های بسیار بالاست (هایامی، ۱۳۸۶: ۷۵). این متغیر با سنجش‌هایی هم‌چون "میزان پایین آوردن هزینه‌ها از طریق خلاقیت"، "میزان کاهش هزینه معاملات" سنجیده شده است.

روش‌شناسی تحقیق

روش این تحقیق پیمایشی می‌باشد و در این روش از ابزار پرسش‌نامه استفاده شده است، سپس داده‌های جمع‌آوری شده در نرم افزار SPSS پردازش شده و چگونگی توزیع و روابط بین متغیرها در دو بخش توصیفی و استنباطی مورد تحلیل و آزمون قرار گرفته است، لازم به ذکر است که پاسخ هر کدام از سؤالات پرسش‌نامه به صورت گزینه‌های خیلی کم، کم، تا حدی، زیاد، خیلی زیاد می‌باشد که به این صورت پاسخ‌های هر سؤال در طیف لیکرت قرار داده شده است.

لازم به توضیح است که جهت سنجش روایی، پرسش‌نامه برای تعدادی از صاحب‌نظران و اساتید ارسال شد تا در خصوص تناسب سؤالات اظهار نظر نمایند و بر اساس نتایج

حاصل از آن برخی اصلاحات در ابعاد محتوایی و شکلی پرسش نامه صورت گرفت و برای تعیین پایایی پرسش نامه تعداد ۳۰ پرسش نامه تکمیل شده و ضریب آلفای کرونباخ برای سؤالات مربوطه محاسبه گردید.

جمعیت آماری و نمونه

جامعه آماری این تحقیق را تمام شهروندان واقع در سنین بین ۱۵ تا ۶۴ سال تشکیل می دهند که جمعیت فعال شهر بیرجند بشمار می روند طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ بالغ بر ۱۱۲,۰۰۰ نفرند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). شیوهی نمونه گیری، نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای است که براساس فرمول کوکران حجم نمونه ۴۰۰ نفر محاسبه گردیده است. این تحقیق در سال ۱۳۹۰ در شهر بیرجند انجام شده است.

یافته های تحقیق

الف: اطلاعات توصیفی

نتایج مربوط به میزان اعتماد اجتماعی در شهر بیرجند که شامل مؤلفه هایی هم چون "اعتماد به سازمان ها"، "اعتماد به مشاغل" و "اعتماد سیاسی" می باشد و هر کدام از این مؤلفه ها، شامل شاخص هایی است.

جدول (۱) توزیع فراوانی و میانگین رتبه ای مؤلفه های اعتماد اجتماعی

میانگین	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	مؤلفه های اعتماد اجتماعی
۵۵	۲۶	۹۶	۱۰۹	۱۰۷	۶۲	میزان اعتماد به نمایندگان مجلس
۵۷/۵	۲۸	۷۱	۱۱۰	۱۴۶	۴۵	میزان اعتماد به دادگاه ها و قضات
۴۷/۵	۴۰	۹۰	۱۲۰	۷۴	۴۷	میزان اعتماد به سیاستمداران
۷۵	۱۲	۲۰	۴۹	۱۶۸	۱۵۱	میزان اعتماد به پلیس و نیروی انتظامی
۶۱	۲۵	۶۹	۱۰۹	۱۰۱	۹۶	میزان اعتماد به روحانیون
۷۰	۱۵	۲۳	۱۰۳	۱۵۴	۱۰۵	میزان اعتماد به پزشکان
۸۲/۵	۳	۱۲	۵۱	۱۴۵	۱۸۴	میزان اعتماد به اساتید دانشگاه و معلمان

۴۷/۵	۵۴	۸۳	۱۳۵	۱۰۹	۱۹	میزان اعتماد به کسبه و بازاریان
۶۶	۸	۳۰	۱۶۷	۱۲۴	۶۸	میزان اعتماد به صدا و سیما
۶۰	۱۰	۶۸	۱۴۱	۱۰۲	۷۷	میزان اعتماد به پاسداران
۷۱/۵	۷	۵۳	۹۲	۹۰	۱۵۴	میزان اعتماد به ورزشکاران
۵۷	۲۱	۷۸	۱۴۳	۹۲	۶۴	میزان اعتماد به ارتشی‌ها
۷۰	۱۲	۴۳	۵۵	۱۶۷	۱۱۳	میزان اعتماد به کارگران
۳۲/۵	۱۱۵	۱۹۴	۳۳	۲۸	۱۳	میزان اعتماد به بنگاهداران (مسکن و ماشین)

میانگین اعتماد اجتماعی برابر با ۶۱ درصد است که بالاتر از میانگین فرضی ۶۰٪ (۳) در مقیاس لیکرت) است.

میزان اعتماد اجتماعی به مشاغل مختلف متفاوت است. میزان اعتماد اجتماعی به فرهنگیان با ۸۲/۵ نیروی انتظامی با ۷۵ و ورزشکاران با ۷۱/۵ در سطح بالایی می باشد. از سویی دیگر میزان اعتماد اجتماعی به مشاغلی هم‌چون بنگاه‌های اتومبیل و مسکن با ۳۲/۵، رانندگان و بازاریان با ۴۷/۵ در سطح بسیار پایین می باشد و کسانی که اعتماد سیاسی پایین دارند تعدادشان بیشتر از کسانی است که اعتماد سیاسی بالا دارند.

اقدامات نهادی برای توسعه اقتصادی در بیرجند

نتایج مربوط به اقدامات نهادی برای توسعه که از شش مؤلفه آمادگی برای سرمایه‌گذاری تبادل اطلاعات، افزایش کارایی، نوآوری و اطلاعات، کاهش هزینه معاملات، آمادگی برای پرداخت مالیات و بیمه‌گذاری تشکیل شده نشان می‌دهد که میانگین اقدامات نهادی برای توسعه برابر ۶۹/۲ است که بالاتر از میانگین فرضی ۶۰٪ (۳) در مقیاس لیکرت) می‌باشد. توزیع فراوانی هر یک از زیرمؤلفه‌های مربوط به مؤلفه‌های اقدامات نهادی برای توسعه در جدول ۲ بیان شده است.

جدول ۲) توزیع فراوانی و میانگین رتبه ای مؤلفه‌های اقدامات نهادی برای توسعه اقتصادی بیرجند

میانگین	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	مؤلفه‌های اقدامات نهادی برای توسعه
۶۷/۵	۲۷	۲۵	۷۲	۲۰۳	۶۸	آمدگی برای سرمایه‌گذاری
۷۵	۱۰	۱۶	۴۶	۲۲۴	۹۳	تبادل اطلاعات
۷۲/۵	۱۴	۲۹	۵۸	۲۰۷	۸۶	افزایش کارایی
۶۵	۲۱	۳۴	۱۰۲	۱۸۰	۵۹	نوآوری و ابداعات
۶۷/۵	۱۵	۲۸	۷۱	۲۱۰	۶۵	کاهش هزینه معاملات
۶۷/۵	۱۲	۳۰	۷۹	۱۹۶	۷۱	آمدگی برای پرداخت مالیات و بیمه‌گذاری

ب: آزمون فرضیه‌ها

فرضیه اول: به نظر می‌رسد بین میزان اعتماد اجتماعی و اقدامات نهادی برای توسعه اقتصادی در شهر بیرجند رابطه وجود دارد.

جدول ۳) نتایج ضریب همبستگی رابطه بین اعتماد اجتماعی و اقدامات نهادی

متغیر	اقدامات نهادی برای سرمایه‌گذاری	سطح معنی‌داری
اعتماد اجتماعی	$r=0/374$	۰/۰۰۰

ضریب همبستگی پیرسون جهت بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و مؤلفه‌های اقدامات نهادی نشان می‌دهد که همان‌طور که در این جدول مشاهده می‌شود. P-value کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد پس می‌توان نتیجه گرفت که بین اعتماد اجتماعی و اقدامات نهادی رابطه وجود دارد و ضریب همبستگی فوق شدت رابطه را نشان می‌دهد.

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد بین اعتماد اجتماعی با مؤلفه‌های اقدامات نهادی برای توسعه اقتصادی (آمدگی برای سرمایه‌گذاری، تبادل اطلاعات، کارایی، نوآوری، کاهش هزینه‌ها و آمدگی برای پرداخت مالیات) رابطه وجود دارد.

جدول ۴) نتایج ضرایب همبستگی رابطه بین اعتماد اجتماعی و مؤلفه‌های اقدامات نهادی

متغیر	مؤلفه‌ها	مقدار همبستگی	سطح معنی‌داری
اعتماد اجتماعی	آمادگی برای سرمایه‌گذاری	۰/۴۰	۰/۰۰۱
	تبادل اطلاعات	۰/۱۱۰	۰/۰۲۸
	میزان کارایی	۰/۱۵۰	۰/۰۰۳
	نوآوری و ابداعات	۰/۳۰۴	۰/۰۰۱
	کاهش هزینه‌ها	۰/۱۲۲	۰/۰۱۴
	آمادگی برای پرداخت مالیات	۰/۲۴۴	۰/۰۰۱

همان‌طور که در این جدول مشاهده می‌شود در بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی، آمادگی برای سرمایه‌گذاری P-value کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد. پس می‌توان نتیجه گرفت که بین اعتماد اجتماعی و آمادگی برای سرمایه‌گذاری رابطه وجود دارد. نتیجه ضریب همبستگی میزان اعتماد اجتماعی و تبادل اطلاعات را نشان می‌دهد همان‌طور که مشاهده می‌شود که در بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی با تبادل اطلاعات P-value کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد پس می‌توان نتیجه گرفت که بین اعتماد اجتماعی و تبادل اطلاعات رابطه وجود دارد. نتیجه ضریب همبستگی میزان اعتماد اجتماعی و نوآوری و ابداعات را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود که در بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و نوآوری و ابداعات P-value کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد پس می‌توان نتیجه گرفت که بین اعتماد اجتماعی و نوآوری و ابداعات رابطه وجود دارد.

نتیجه ضریب همبستگی پیرسن جهت بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و نوآوری و ابداعات را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود که در بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی با نوآوری و ابداعات P-value کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد پس می‌توان نتیجه گرفت که بین اعتماد اجتماعی و نوآوری و ابداعات رابطه وجود دارد. نتیجه ضریب همبستگی پیرسن جهت رابطه بین اعتماد اجتماعی و کاهش هزینه معاملات را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود که در بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و کاهش هزینه معاملات P-value کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد پس می‌توان نتیجه

گرفت که بین اعتماد اجتماعی و کاهش هزینه معاملات رابطه وجود دارد. نتیجه ضریب همبستگی پیرسن جهت رابطه بین اعتماد اجتماعی و آمادگی برای پرداخت مالیات و بیمه‌گذاری را نشان می‌دهد.

همان‌طور که مشاهده می‌شود که در بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و آمادگی برای پرداخت مالیات و بیمه‌گذاری p -value کمتر از $0/05$ می‌باشد پس می‌توان نتیجه گرفت که بین اعتماد اجتماعی و آمادگی برای پرداخت مالیات و بیمه‌گذاری رابطه وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

از بررسی‌های صورت گرفته در باب اعتماد اجتماعی می‌توان دریافت که این پدیده حالت خودزایشی و تکوینی دارد و به نظر مزیتی است که چنانچه مورد استفاده قرار گیرد افزایش و در صورت عدم به‌کارگیری کاهش می‌یابد.

اعتماد اجتماعی را، به منزله‌ی مهم‌ترین مؤلفه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی در چارچوب انواع رویکردها مورد تحلیل و بررسی قرار داده‌اند که انتخاب هر رویکرد یا نظریه‌ای باید متناسب با جامعه‌ی مورد مطالعه و شرایط تحقیق باشد. بر این اساس، در این پژوهش از رویکردی تلفیقی که مشتمل بر سه نظریه‌ی فرهنگ گرایانه ماکس وبر، اقتصاد نهادی و نهادگرایی رابرت پاتنام است استفاده شده است.

در این پژوهش ابتدا میزان اعتماد اجتماعی و مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن رابطه‌ی اعتماد اجتماعی و توسعه‌ی اقتصادی در شهر بیرجند مورد تحلیل قرار گرفته است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که میزان اعتماد اجتماعی در بیرجند بالاست که با نتایج طرح ملی سنجش سرمایه اجتماعی و اعتماد در ایران هم‌پوشانی دارد هم‌چنین اقدامات و آمادگی‌ها برای توسعه در بیرجند از میانگین فرضی بیشتر است. یافته‌های تحقیق حاکی از این است که میانگین اعتماد اجتماعی به گروه‌ها، سازمان‌ها و مشاغل که عملکردشان ارتباط تنگاتنگ با توسعه دارد متفاوت می‌باشد. اعتماد به مدیران ادارات که تسهیل کننده امر توسعه هستند پایین‌تر از میانگین فرضی 60% ، (۳ در مقیاس لیکرت)

می‌باشد، اعتماد به مشاغل مختلف که برای حفظ و تداوم زندگی جمعی ضروری است، متفاوت می‌باشد. اعتماد به کسبه و بازاریان، بنگاهداران اتومبیل و مسکن، اعتماد به رانندگان پایین‌تر از میانگین فرضی است، ولی اعتماد به معلمان، استادان دانشگاه و پلیس و نیروی انتظامی بسیار بالاتر از میانگین فرضی می‌باشد که این مبین بستر فرهنگی و اجتماعی مناسب در جهت توسعه می‌باشد بستر فرهنگی که نظم و امنیت را فراهم می‌سازد. به نظر می‌رسد مدرسه شوکتیه بیرجند این سنگ بنای عظیم فرهنگی را نهاده است و همچنین رهنمودهای فرزنانگان منطقه که با تکیه بر آنها می‌توان گام‌های اساسی در جهت توسعه برداشت، ولی به دلایل متعددی از جمله کمبود سرمایه دولتی و عدم وجود سرمایه هوشمندی مدیران نمی‌توان از سرمایه انسانی غنی و سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی بالا که تسهیل و تسریع‌کننده توسعه می‌باشد، بهره‌برد، بنابراین منطقه در حاشیه فرایند توسعه کشوری قرار گرفته و عقب مانده است.

سرانجام باید افزود، از آنجایی که در دیدگاه جامعه‌شناختی هر کنش‌گری عامل تغییر و توسعه نیست مگر کنش‌گری که قدرت تأثیرگذاری را داشته باشد و از آنجایی که نتایج پژوهش نشان می‌دهد رفتار اقتصادی کنش‌گران بیرجندی در اقداماتی هم‌چون آمادگی برای سرمایه‌گذاری و پس‌انداز و آمادگی برای پرداخت مالیات، به دلیل وجود نظم و امنیت بالا و غنای فرهنگی مناسب در سطح بسیار بالایی است، مدیران و دست‌اندرکاران امر توسعه در این شهر می‌بایست بسترها و تسهیلات لازم را جهت بهره‌برداری از این رفتار اقتصادی کنش‌گران فراهم نمایند.

منابع

- احمدپور داریانی، محمود (۱۳۸۰). کارآفرینی، تعاریف، نظریه‌ها و الگوها. تهران: پردیس.
- ازکیا، مصطفی؛ غفاری، غلامرضا (۱۳۸۴). جامعه‌شناسی توسعه. تهران: کیهان.
- پاپلی یزدی، محمدحسین؛ وثوقی، فاطمه (۱۳۸۳). خراسان ژئوپلیتیک و توسعه. مشهد: پاپلی.
- پاتنام، رابرت (۱۳۸۰). دمکراسی و سنت‌های مدنی. ترجمه محمدتقی دلفروز. تهران: روزنامه سلام.
- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه. تهران: شیرازه.
- تفضلی، فریدون (۱۳۷۵). تاریخ عقاید اقتصادی. تهران: نشر نی.
- تونکیس، فران؛ همس، لزی (۱۳۸۷). اعتماد و سرمایه اجتماعی. ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- ستاری‌فر، محمد (۱۳۷۴). درآمدی بر سرمایه و توسعه. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
- شارع‌پور، محمود (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی، مفهوم‌سازی، سنجش و دلالت‌های سرمایه‌گذاری. مازندران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان مازندران.
- شجاعی باغینی، محمدمهدی (۱۳۸۷). مبانی مفهومی سرمایه اجتماعی. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- فرانکوئیس، پاتریک (۱۳۸۶). سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی. مترجمان محسن رنانی و رزیتا مؤیدفر. تهران: ریاست جمهوری، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی.
- فیلد، جان (۱۳۸۶). سرمایه اجتماعی. ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضانی. تهران: کویر.
- کلمن، جیمز (۱۳۷۷). بنیادهای نظریه‌ی اجتماعی. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: نشر نی.

- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷). پیامدهای مدرنیت. ترجمه ثلاثی. تهران: نشر مرکز.
- ----- (۱۳۷۸). راه سوم، بازسازی سوسیال دمکراسی. ترجمه منوچهر صبوری. تهران: نشر شیرازه.
- متوسلی، محمود (۱۳۸۴). توسعه اقتصادی، مفاهیم، مبانی و رویکردها. تهران: سمت.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۰). نتایج عمومی سرشماری نفوس و مسکن. تهران: مدیریت انتشارات و اطلاع رسانی.
- هایامی، یوجیرو (۱۳۸۶). اقتصاد توسعه. ترجمه غلامرضا آزاد ارمکی. تهران: نشرنی.
- North, Douglass C. (2005). *Understanding the process of economic change princeton. princeton university press.*
- Sabatini, francesco (2006). *The Role of social capital in Economic Development*,. Rome: University of Lasapienza.
- Solow, Robert (2001). *Notes on Social capital and economic Performance*. Washington: The World Bank.
- Sztompka, pioter (1999). *Trust: A sociological theory*. Cambridge: Cambridge university press.